

ساختار حیطه‌های «شناخت و دانش عمومی» و «زبان، برقراری ارتباط و سوادآموزی»
پایه آمادگی مقدماتی

حیطه	خرده حیطه	مؤلفه	اهداف کلی
شناخت و دانش عمومی	شناخت	پرورش حواس	<ul style="list-style-type: none"> – پرورش حس لامسه (سرد/گرم، زبر/نرم، خیس/خشک) – پرورش حس چشایی (شوری، شیرینی، ترشی) – پرورش حس بویایی
		مفاهیم ریاضی	<ul style="list-style-type: none"> – شناخت اشکال هندسی (گردی – چهارگوش – سه گوش) – شناخت رنگ ها (قرمز، آبی، زرد و سبز) – شناخت اندازه (بزرگ/کوچک، کوتاه/بلند) – شناخت مفاهیم فضایی (زیر/رو – داخل/خارج – بالا/پایین – جلو/عقب – راست/چپ – اول/آخر) – تشخیص تفاوت و تشابه (بینایی)
	دانش عمومی	اطلاعات عمومی	<ul style="list-style-type: none"> – شناخت اشیاء – شناخت میوه‌ها – شناخت حیوانات – شناخت اعضای بدن – شناخت خود – شناخت مشاغل – شناخت مکان – شناخت وسایل نقلیه – شناخت مفهوم زمان
زبان، برقراری ارتباط و سوادآموزی	زبان، برقراری ارتباط	واژگان	<ul style="list-style-type: none"> – نوآموزان از واژگان درکی استفاده می‌کنند. – نوآموزان از واژگان بیانی استفاده می‌کنند.
	سوادآموزی	زمینه‌سازی برای خواندن	– توسعه و تقویت مهارت‌های خواندن و پیش نیازهای آن
		زمینه‌سازی برای نوشتن	– توسعه و تقویت مهارت‌های نوشتاری و پیش نیازهای آن

ساختار حیطه‌های «شناخت و دانش عمومی» و «زبان، برقراری ارتباط و سوادآموزی»
پایه آمادگی تکمیلی

حیطه	خرده حیطه	مؤلفه	اهداف کلی
شناخت و دانش عمومی	شناخت	پرورش حواس	– تشخیص تفاوت و تشابه از طریق حس لامسه
		مفاهیم ریاضی	– شناخت اندازه (پر/خالی – کمتر/بیشتر) – شناخت مفاهیم فضایی (باز/بسته – دور/نزدیک – راست/چپ – اول/آخر) – زمینه سازی برای مفهوم عدد (تناظر یک به یک – گروه بندی – ردیف بندی – شمارش تا ۵)
زبان، برقراری ارتباط و سوادآموزی	زبان، برقراری ارتباط	واژگان	– نوآموزان از واژگان درکی و بیانی استفاده می‌کنند.
	سوادآموزی	زمینه‌سازی برای خواندن	– پرورش حافظه بینایی – پرورش حافظه شنوایی
		زمینه‌سازی برای نوشتن	– توسعه و تقویت مهارت‌های نوشتاری و پیش نیازهای آن

ساختار حیطه‌های «رشد حرکتی، سلامت جسمانی و مهارت‌های روزمره زندگی» و «رشد اجتماعی – هیجانی»
پایه آمادگی مقدماتی و تکمیلی

حیطه	خرده حیطه	مؤلفه	اهداف کلی
رشد حرکتی، سلامت جسمانی و مهارت‌های روزمره زندگی	رشد حرکتی	مهارت‌های حرکتی درشت	– قدرت و هماهنگی حرکتی عضلات بزرگ
		مهارت‌های حرکتی ظریف	– قدرت و هماهنگی عضلات دست (قدرت و هماهنگی حرکتی در عضلات ظریف)
	سلامت جسمانی	ایمنی و مراقبت	– آگاهی نسبت به موقعیت‌ها، اشیاء و شرایط بروز خطر
	مهارت‌های روزمره زندگی	خودیاری	– تقویت مهارت‌های شخصی (خوردن و آشامیدن) – تقویت مهارت‌های شخصی (در آوردن و پوشیدن لباس) – تقویت مهارت‌های شخصی (بهداشت فردی)
رشد اجتماعی – هیجانی	رشد هیجانی	خودپنداره	– درک و شناخت نوآموز نسبت به توانایی‌هایش به عنوان فردی جدا از دیگران
		کنترل خود	– نوآموزان قواعد و مقررات و کارهای جاری روزمره را درک و از آن‌ها پیروی می‌کنند.
	رشد اجتماعی	تعامل با دیگران	بکارگیری مهارت‌های مثبت در تعامل با بزرگسالان آشنا و همسالان

مقدمه

اگر گفته شود برنامه‌ی درسی، طراحی نقشه یادگیری است سخن نادرستی نیست. این رشته علمی با تجربه و عمل در عرصه یادگیری پیوند تنگاتنگی دارد. دیدگاه‌های مختلف برنامه‌ی درسی بر اساس مبانی انسان‌شناختی و روان‌شناختی ویژه‌ای استوار است چون هر کدام به یکی از ابعاد وجودی انسان توجه کرده و تلاش خود را در جهت پرورش برنامه درسی متوجه ساخته‌اند. بنابراین برنامه‌ی درسی به منظور نظم و سامان بخشیدن به فرایند یاددهی – یادگیری تبلور می‌یابد تا بتواند مهارت‌های مورد نیاز فراگیران را آموزش دهد. نوآموزان کم‌توان ذهنی به دلیل داشتن ویژگی‌های شناختی خاص خود، نیازمند محتوای آموزشی ویژه هستند تا قادر به یادگیری مهارت‌های خاصی گردند. از این رو یک برنامه‌ریزی جامع و کارآمد در امر آموزش این گروه از نوآموزان از دغدغه‌های متخصصان و برنامه‌ریزان مسؤول می‌باشد، تا با ارایه یک برنامه آموزشی جامع و مدون، در جهت تحقق اهداف آموزشی نوآموزان کم‌توان ذهنی گام بردارند.

محتوای آموزشی دوره‌ی آمادگی (مقدماتی و تکمیلی) نوآموزان کم‌توان ذهنی براساس استانداردهای آموزشی پیش‌دبستان در حیطه‌های «شناخت و دانش عمومی»، «زبان، برقراری ارتباط و سوادآموزی»، «رشد حرکتی، سلامت جسمانی و مهارت‌های روزمره زندگی» و «رشد اجتماعی – هیجانی» تنظیم گردیده است. تقسیم‌بندی اهداف حیطه‌های «شناخت و دانش عمومی» و «زبان، برقراری ارتباط و سوادآموزی» منطبق با پایه‌های آمادگی مقدماتی و تکمیلی است. ولی اهداف حیطه‌های «رشد حرکتی، سلامت جسمانی و مهارت‌های روزمره زندگی» و «رشد اجتماعی – هیجانی» به دلیل ماهیت محتوایی و تسلسل مطالب به تفکیک پایه (مقدماتی و تکمیلی) تدوین نشده است. هم‌چنین از مجموعه اهداف تدوین شده برای اهداف و موضوعاتی، برنامه آموزشی تدوین شده است که در سطح بالاتری از درجه دشواری و پیچیدگی نسبت به سایر هدف‌ها قرار دارند. بنابراین از ارایه برنامه آموزشی برای همه اهداف خودداری شده است.

امید است با آموزش گام به گام اهداف تعیین شده براساس استانداردهای جدید پیش‌دبستان بتوان به هدف توسعه، تعمیق و تثبیت یادگیری نوآموزان کم‌توان ذهنی دست یافت. در ضمن از همکاران محترم انتظار داریم، پس از استفاده از محتوای این کتاب و اجرای فعالیت‌های مربوط به آن، از تجارب مفید و ارزنده خود، ما را بهره‌مند گردانند.

فرایند برنامه درسی متأثر از بنیادهای نظری و دیدگاه‌های علمی برای تدوین، تولید و ارایه مفاهیم می‌باشد که در اصطلاح به آن رویکرد^۱ گفته می‌شود. عموماً رویکردهای مختلف آموزشی در فرایند برنامه‌ریزی درسی پیش از دبستان به چهار مقوله متفاوت تقسیم می‌گردند که عبارتند از :

۱- رویکرد برنامه‌ای^۲: رویکرد برنامه‌ای شامل شیوه‌های برخاسته از نظریه‌ی یادگیری است، نقش اصلی معلم مشخص کردن فعالیت‌های یادگیری مورد نیاز و به دنبال آن آغاز فعالیت یادگیری است؛ نقش کودک نه فعالیت و یادگیری خودانگیز، بلکه پاسخ‌دهی و یادگیری آن چیزی است که معلم ارایه می‌کند. این برنامه درسی دارای هدف‌های روشن تعریف شده، توالی‌های برنامه‌ای یکپارچه و به دقت طراحی شده‌ای است که برای سوق دادن کودکان به سوی این هدف‌ها می‌باشد. محتوا بر مهارت‌های آمادگی تحصیلی خاصی تأکید دارد. یادگیری به منزله‌ی اکتساب پاسخ‌های صحیح و مبتنی بر اهداف تدریس برنامه‌ای تلقی می‌گردد. فرض بر این است که اگر هدف‌های رفتاری به اندازه‌ی کافی مشخص باشد، از طریق فنون مناسب اصلاح رفتار می‌توان هر چیزی را تا حدودی به هر کودکی آموزش داد.

۲- رویکرد چارچوب‌باز^۳: این رویکرد مبتنی بر نظریه‌ی رشد^۴ است. شروع فعالیت‌های یادگیری برعهده‌ی معلم و کودک است. هدف اولیه‌ی آموزش پیش از آموختن مهارت‌های خاص، رشد مفاهیم و فرایندهای شناختی بنیادی است (اگرچه فرض بر این است که این مهارت‌های خاص در طی جریان رشد عمومی کسب می‌شوند). نتایج یادگیری از خواست کودک، تجربه‌ی مستقیم و عمل بر محیط که بخشی از آن بر تجربه‌ی فرد بازتاب دارد، پدید می‌آید. یادگیری به منزله‌ی انتقال انبوهی از اطلاعات که در رویکردهای یادگیری برنامه‌ای مورد توجه است، تلقی نمی‌گردد. به طور کلی برنامه درسی چارچوب‌باز، مبتنی بر یک نظریه‌ی روشن درباره‌ی رشد کودک است. این نظریه چارچوبی را برای تصمیم‌گیری معلمان بدون توجه به محتوای خاص برنامه‌ی روزانه ارایه می‌دهد. کودکان به شناسایی محتوا و موضوعات بر اهمیت مبتنی بر علایق خود می‌پردازند و یادگیری از طریق فعالیت کودک و نیز درگیری عمیق درونی و برانگیخته شده در یک محیط ساخت یافته و تحت نظارت معلم به وجود می‌آید.

۳- رویکرد کودک محور^۵: رویکرد کودک محور مبتنی بر نظریه رشد اجتماعی و ریشی^۶ است، عموماً کودک یادگیری را از طریق بازی کردن آغاز می‌کند و نقش معلم پاسخ‌گویی به فعالیت‌ها و علایق خاص وی است. بخش عمده‌ای از برنامه‌های پیش دبستانی در سراسر جهان می‌خواهند خود را به گونه‌ای معرفی کنند که در این طبقه جای گیرند. چنین برنامه‌هایی به جای تکیه بر اکتساب مهارت‌های آمادگی تحصیلی خاص و یا رشد شناختی بر رشد «کل کودک»^۷ براساس رشد اجتماعی و هیجانی و نیز «بیان خود»^۸ تأکید دارد. محیط‌های کلاس درس به طور عمده باز و به گونه‌ای آرمانی لبریز از محرک است. رابطه‌ی معلم و کودک متماثل بر سهل‌گرایی^۹ است. محتوا مبتنی بر موضوعات مورد علاقه‌ی کودک است که از اجتماعی کردن و فرهنگ‌آموزی عمومی کودک حمایت می‌کند و از این طریق فرصت‌هایی را برای استقلال کودک و فعالیت‌های خلاق و نیز اکتشاف و رشد روابط سالم میان هم‌سالان فراهم می‌سازد.

۱_ approach

۲_ programmed approach

۳_ open framework

۴_ Development Theory

۵_ child - centred

۶_ maturation

۷_ whole child

۸_ self-expression

۹_ premissive

۴- رویکرد حمایتی^۱: رویکرد حمایتی بر ارایه حمایت‌های اساسی از سوی معلم/بزرگسال در زمان سرگرمی کودک تأکید می‌کند. در برخی از موارد، در برنامه‌ای که بر اهداف خاص تغذیه‌ای و بهداشتی تکیه دارند، کودکان بی‌تحرک در رختخواب یا بخش‌های خاصی از اتاق نشسته و منتظر رویداد بعدی مانند رفتن به دستشویی و یا خوراکی ساعت ده یا عصرانه هستند. به جز آنچه در برنامه است، تعامل اندکی میان مراقبان و کودکان وجود دارد غالباً کودکان فعالیت کمی دارند. در واقع برخی از برنامه‌های حمایتی یونیسف و یا بعضی از برنامه‌های حمایتی بهداشتی و تغذیه‌ای که خود را کودک محور تلقی می‌کنند، اغلب در این طبقه قرار می‌گیرند.

در تنظیم این محتوا تلفیقی از رویکردهای برنامه‌ای و رویکرد چارچوب باز مد نظر بوده که بررسی و مطالعه‌ی رویکردهای فوق موجب افزایش توانمندی‌های آموزگاران در فرایند یاددهی – یادگیری می‌گردد.

اصول حاکم بر تعیین محتوای کتاب

روال تقدم و تأخر ارایه یا تنظیم محتوا در آموزش، حائز اهمیت است. رعایت این اصول، منطق ذهنی ویژه‌ای را برای یادگیری ایجاد می‌کند.

۱- سازمان‌دهی محتوا از ساده به مشکل : مطالب درسی ساده و آسان در هر درسی، بیش‌تر از مطالب مشکل و پیچیده مورد استقبال قرار می‌گیرد. مطالب ساده و آسان، کار ایجاد انگیزه را هم برای یادگیری راحت می‌کند. مطالب ساده اغلب مطالب پایداری بوده و این دسته مطالب، شکل‌دهنده‌ی اجزای محتوای پیچیده و دشوار هستند. بنابراین، فراگیری مطالب ساده و پایه‌ای، زمینه یادگیری مطالب مشکل و پیچیده را پدید می‌آورد.

۲- سازمان‌دهی محتوا بر اساس میزان علاقه، رغبت و توانایی نوآموزان : محتوای آموزشی با گروه سنی، قوه درک، علایق و رغبت نوآموزان مطابقت دارد تا برای همه‌ی آن‌ها با قابلیت‌های متفاوت، فرصت‌های مناسبی برای رسیدن به هدف‌های آموزشی فراهم نماید.

۳- سازمان‌دهی محتوا بر اساس توالی مطالب : تنظیم مطالب محتوای آموزشی به گونه‌ای است که محتوا در یک خط سیر مشخص، به صورت منطقی و با توجه به ساخت ویژه دوره پیش از دبستان نوآموزان کم‌توان ذهنی صورت گرفته است. ترتیب و توالی منطقی مفاهیم به شیوه‌ای است که مفاهیم عمومی‌تر در قاعده و در طبقات پایین‌تر و مفاهیم اختصاصی‌تر در طبقات بالایی آن جای دارد.

۴- سازمان‌دهی محتوا بر اساس تازگی موضوع : محتوای تنظیم شده متناسب با اهداف آموزشی دوره پیش از دبستان نوآموزان کم‌توان ذهنی است و مآخذ آن جدید و از اعتبار علمی کافی برخوردار می‌باشد.

۵- سازمان‌دهی محتوا در جهت پروراندن مفاهیم اساسی و روش‌ها : محتوای تنظیم شده تأکید بر ایجاد و تقویت رشد فکر دارد و تلاش می‌کند تا نوآموزان به مفاهیم کلی و اساسی دست یابند.

۶- سازمان‌دهی محتوا در ارتباط با مسائل روز : سعی شده محتوای تدوین شده حتی الامکان مرتبط با زندگی روزمره و محیط اجتماعی نوآموزان کم‌توان ذهنی باشد. در تحقق این منظور از مثال‌های عینی و آشنا استفاده شده است و هنگام تهیه و تنظیم محتوا اولویت با موضوعات و مسائلی است که برای زندگی روزمره آنان حائز اهمیت می‌باشد.

۷- سازمان‌دهی محتوا با توجه به انطباق با زمان آموزش : تدوین محتوا بر مبنای پیش‌بینی مدت زمانی که برای آموزش نیاز است صورت گرفته تا در فرایند یاددهی - یادگیری فعالیت مطلوب در راستای تحقق هدف‌ها صورت گیرد.

۸- سازمان‌دهی محتوا بر مبنای پایه‌ای برای آموزش مداوم : تنظیم محتوا به گونه‌ای صورت گرفته است که یادگیری‌های بعدی، آموزش مداوم را چه در چارچوب آموزش رسمی و چه در چارچوب آموزش غیررسمی میسر سازد.

۹- سازمان‌دهی محتوا در راستای ایجاد فرصت مناسب برای فعالیت‌های یادگیری چندگانه : محتوای ارایه شده به انواع فعالیت‌های یادگیری اعم از فعالیت‌های کلاس درسی یا خارج از آن تأکید دارد. در ایجاد و تقویت مفاهیم، بکارگیری فعالیت‌های یادگیری که در آن از حواس مختلف استفاده شده باعث افزایش انگیزه و یادگیری نوآموزان کم‌توان ذهنی می‌شود.

اهداف و اصول

الف) حیطه شناختی

- آشنایی با محیط اطراف زندگی
- آشنایی با مفاهیم پایه در ریاضیات
- آشنایی با مفاهیم اطلاعات عمومی و کاربرد آن‌ها در محیط زندگی
- آشنایی با چگونگی راهبردهای حل مسأله
- افزایش و تقویت یادگیری در مورد شناخت خود و دیگران
- آشنایی و تقویت چگونگی برقراری ارتباط با دیگران و درک متقابل
- آشنایی و تقویت مهارت‌های کنترل خود و تنظیم رفتار
- آشنایی و یادگیری شیوه‌های مراقبت شخصی و خودباری
- یادگیری و ایجاد تعمیق در مهارت‌های زبان درکی و بیانی
- آشنایی با شیوه‌ی شرکت در مکالمات روزانه
- یادگیری و تقویت مهارت‌های حرکتی درشت و ظریف

ب) حیطه عاطفی

کسب و ارتقا علاقه و نگرش مثبت نسبت به :

- ارج گذاری به احساسات و عواطف و افکار دیگران
- بیان مناسب و مؤثر احساسات، عواطف و افکار خود
- ابراز علاقه نسبت به محیط اطراف زندگی
- ابراز علاقه و کنجکاوی به یادگیری به عنوان یک فراگیر
- علاقه‌مندی به رویدادها و مردم و اشیا در محیط اطراف
- ارج گذاری به رعایت قوانین و قانونمندی رفتار
- علاقه‌مندی به مشارکت در کارهای گروهی
- لذت بردن از صداها و زبانی و ریتم‌ها
- نشان دادن علاقه به کتاب‌ها و نقاشی

ج) حیطه مهارتی

- بیان نام اشیا و کاربردهای آن
- دقت و توجه به صداها و مکان‌ها و افزایش تمرکز در انجام فعالیت‌ها
- تقلید از رفتارهای مناسب دیگران
- بیان نام اعضای خانواده
- اجرای دستورهای ساده یک کلمه‌ای و یا سه کلمه‌ای

- بیان نام حیوانات، ماشین‌ها و حالت‌های چهره و خصوصیات و ویژگی‌های آن
- دقت و گوش دادن به داستان‌ها
- پاسخگویی به پرسش‌ها با مشاهده فعالیت‌ها
- بیان داستان‌های زنجیره‌ای از روی تصاویر
- انتقال یک پیام کوتاه
- بیان نیازهای اولیه خود
- بیان نام اشیاء و اجزای آن
- کامل کردن پازل
- بیان تفاوت‌ها و شباهت‌های اجزای دو تصویر یا شی
- تکمیل اشکال و حروف نقطه‌چین
- تشخیص و بیان صدای اول و آخر در کلمات
- زدن ضربه‌های هدفمند به اشیاء بزرگ
- پرتاب توپ‌های بزرگ با دو دست به سوی هدف از پیش تعیین شده
- گرفتن توپ با دست‌ها
- بالا و پایین رفتن از پله‌ها
- تا کردن اشیاء کاغذی و پارچه‌ای
- چرخاندن دستگیره در
- دست به دست کردن اشیاء کوچک
- خط خطی کردن روی کاغذ
- کپی کردن اشکال — حروف و علائم
- خط کشیدن بین خطوط مختلف

روش‌های یاددهی — یادگیری

رشد و پیشرفت علم روانشناسی به خصوص روانشناسی کودک و نوجوان همراه با روان‌شناسی تربیتی — یادگیری منجر به کشف ویژگی‌ها و خصوصیات، توانائی‌ها و... در کودکان و نوجوانان گردید. به‌طوری که به کارگیری اصول روان‌شناسی را در آموزش و پرورش امری الزامی کرد. یافته‌های جدید این علم باعث گردید که آموزش و پرورش تغییر در شیوه‌های تدریس و نحوه‌ی اعمال خویش را بپذیرد و از روش‌های خشک و تند و بی‌روح عدول کند و در عوض به ویژگی‌ها و خواسته‌های کودکان و نوجوانان اهمیت دهد. از همین رو آموزش‌های دوره‌ی پیش از دبستان نوآموزان کم‌توان ذهنی نیازمند روش‌های مؤثر و جذابی است تا ضمن میسر ساختن اهداف آموزشی این دوره منجر به درک، فهم و تعمیم مفاهیم سطوح بالایی گردد، که در ذیل به برخی از روش‌های مؤثر اشاره می‌شود:

روش تدریس واحد کار: شرایط فراگیری نوآموزان به گونه‌ای است که روش واحد کار می‌تواند به عنوان یک روش برای دوره پیش‌دبستان در نظر گرفته شود. واحد کار روشی است که در آن آموزگار با توجه به مقتضیات روز، ماه، نیازها و علایق کودکان موضوعی را مرکز فعالیت خود قرار می‌دهد که به آن مرکز رغبت نیز می‌گویند. برای این که یک واحد کار طراحی و اجرا گردد باید مراحل را طی نماید که این مراحل عبارتند از:

۱- مرحله مشخص کردن موضوع واحد کار

۲- مرحله تعیین اهداف واحد کار

۳- مرحله شناسایی روش اجرای واحد کار

۴- مرحله پیش‌بینی فعالیت‌ها در اجرای واحد کار

۵- مرحله ارزشیابی از واحد کار

روش تدریس ایفای نقش^۱: ایفای نقش روشی است که برای تجسم عینی موضوعات و مفاهیمی که برای نمایش مناسب می‌باشند، می‌تواند به کار رود. در این روش یک یا تعدادی از نوآموزان یا آموزگار موضوعات را به صورت نمایش کوتاه اجرا می‌نمایند. این روش در تکوین شخصیت فردی و اجتماعی فراگیران سهم بسزایی دارد. این روش باعث تقویت و بهبود روابط اجتماعی و کسب مهارت‌های زندگی می‌شود و برای آموزش مفاهیم اجتماعی و تاریخی روش مناسبی می‌باشد. مراحل اجرای روش ایفای نقش عبارتند از:

۱- انتخاب موضوع ۲- نوشتن نمایش نامه ۳- تعیین نقش‌ها ۴- تهیه امکانات و لوازم مورد نیاز ۵- تمرین و آمادگی

۶- توضیح در خصوص نمایش ۷- اجرای نمایش

روش تدریس توضیحی: روش توضیحی عبارت است از انتقال مستقیم اطلاعات با استفاده از مطالب چاپی نظیر کتاب یا جزوه به وسیله سخنرانی (صفوی، ۱۳۷۷). وقتی که آموزگار کلاس لوحی را بر دیوار آویزان می‌نماید و صحنه‌های آن را شرح می‌دهد در واقع از روش توضیحی بهره می‌گیرد. این روش یکی از روش‌های مناسب برای دوره‌ی پیش‌دبستان می‌باشد.

از ویژگی‌ها و محاسن عمده این روش این است که مجموعه‌ای از اطلاعات و مفاهیم به طور منظم در اختیار کودکان قرار می‌گیرد. نوآموزان دوره‌ی پیش‌دبستانی قادر به نظم بخشی و سازمان دادن مطالب نمی‌باشند ولی با کمک این روش اطلاعات دسته‌بندی شده در اختیار آن‌ها قرار می‌گیرد.

روش تدریس انجام بده، نگاه کن، یادگیر^۱: شاید نام این روش تازگی داشته باشد. با این حال بسیاری از آموزگاران بخش‌هایی از این روش را در کلاس درس به کار می‌برند. آموزگاران آمادگی و ابتدایی و دبیران دوره‌ی راهنمایی تحصیلی، اغلب سر کلاس از فراگیران می‌خواهند به منظور فراگیری بهتر و سریع‌تر، گروه‌های کوچکی تشکیل دهند و روی یک مهارت و یا برنامه با یکدیگر هم‌فکری و همکاری کنند.

انجام بده: ابتدا آموزگار شرایط لازم برای شروع فعالیتی را فراهم می‌سازد و فراگیران را به چند گروه ۳ تا ۶ نفری تقسیم می‌کند. در این مرحله تأکید بر انجام دادن یک کار معین است. همه اعضای گروه باید کاری را که آموزگار به عهده‌ی آنان گذاشته است و یا خود تصمیم به اجرای آن گرفته‌اند، با تشریک مساعی انجام دهند. برای مثال آموزگار داستان نیمه تمامی را در اختیار فراگیران قرار می‌دهد و از آنان می‌خواهد تا آن را به‌طور دل‌خواه به پایان برسانند.

نگاه کن: هر یک از گروه‌های فراگیران در حالی که خود را برای انجام دادن کاری آماده می‌کنند، نخست با کمک آموزگار وضع خود را بررسی می‌کنند. به این معنی که نوع مهارت‌های لازم و کم و کیف توانایی‌های گروه خود را مورد ارزشیابی قرار می‌دهند. آموزگار هم به منظور حُسن اجرای وظایف، بر فعالیت‌های گروهی نظارت می‌کند و در عین حال زمان مشخصی را برای بررسی نتایج کار آنان در نظر می‌گیرد.

یاد بگیر: آموزگار ضمن آن که نوآموزان را در ارزشیابی میزان قابلیت‌ها و توانایی‌هایی که کسب کرده‌اند، یاری می‌کند. آنان را برای تشخیص و کشف ماهیت اشیاء و شیوه‌های مختلف یادگیری هدایت می‌کند. برای این کار آموزگار با استفاده از ابزارهای کمک آموزشی و تخته سیاه، ضبط صوت، برگه‌های ارزشیابی، گزارش‌های آموزگار و یا گزارش‌های گروه فراگیران و یا صرفاً با اظهار نظر شفاهی خود به فراگیران در بهره‌گیری از آن روش کمک می‌کند. یادآوری می‌شود که این روش حاصل تحقیقات دامنه‌دار «انستیتوی آزمایشگاهی آموزش ملی برای علوم رفتاری کاربردی»^۲ است. در این تحقیقات نوع واکنش‌ها و رفتارهایی که مردم در یادگیری گروهی از خود نشان می‌دهند بررسی شده است.

روش تدریس اجرای دستورالعمل برای کسب تجربه: روش اجرای دستورالعمل برای کسب تجربه روشی است که در آن با پرداختن به فعالیت‌هایی به صورت گام به گام به‌طوری که هر گام برای گام بعدی پیش‌نیاز محسوب می‌گردد به سوی تحقق اهداف آموزشی حرکت می‌نماید. برخی از اهداف به لحاظ ماهیت خویش این امکان را برای آموزگاران فراهم می‌آورند که برای تحقق آن‌ها آموزش در قالب اجرای گام به گام عملی گردد.

بدین ترتیب که هر کودکی خود به تنهایی و با گوش دادن به رهنمودهای آموزگار و دستورالعمل اعلام شده و اجرای آن خود را با آموزگار و سایر هم‌کلاسان هماهنگ می‌سازد و در جهت رسیدن به هدف مورد نظر تلاش می‌نماید. آخرین گام این روش پرداختن به بحث و گفتگو توسط نوآموزان درخصوص مجموعه فعالیت‌هایی که انجام داده‌اند یا فرآورده‌ی فعالیت خویش می‌باشد.

روش تدریس آزمایشی: روش اجرای آزمایشی بر اصول یادگیری اکتشافی استوار است. به این معنی که در این روش مستقیماً چیزی آموزش داده نمی‌شود بلکه موقعیت و شرایطی فراهم می‌گردد تا نوآموزان خود از طریق آزمایش به پژوهش پردازند و پاسخ مسأله را کشف کنند. به عبارتی دیگر روش اجرای آزمایشی فعالیتی است که در جریان آن نوآموزان قبلاً با به کار بردن وسایل، تجهیزات و مواد درباره‌ی مفهوم خاص تجربه کسب کنند (شعبانی، ۱۳۷۱).

مراحل اجرای آزمایشی عبارتند از: الف) مرحله‌ی قبل از آزمایش ب) مرحله‌ی اجرای آزمایش ج) مرحله‌ی جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و ارزشیابی

روش تمرین و تکرار^۱: تمرین به عنوان یک فرایند یادگیری با تکرار تفاوت دارد. در واقع تمرین به معنای انسجام یک سلسله عناصر ویژه در ارتباط متقابل آنهاست که در نهایت به یادآوری و تکرار هر چه بهتر و سریع تر منجر می شود. یک آموزگار آگاه و با تجربه همواره باید درصدد یافتن شیوه های نو و تازه باشد و به گونه ایی از این شیوه ها استفاده کند که مهارت های ذهنی و حرکتی برای فراگیران کاملاً قابل فهم، ملموس و مفید باشد. تحقیقات انجام شده نیز ثابت کرده است چنانچه مهارت ها در چهارچوب و قالبی معنی دار، قابل فهم و ملموس ارایه شود، فراگیران می توانند آن را به طور مطلوب یاد بگیرند و به ذهن بسپارند. تجربه نشان داده است که کسب نتیجه مثبت و موفق در امر یادگیری مهارت ها، به فراهم بودن دو شرط مقدماتی بستگی دارد:

۱- آگاهی از این که پیش آموخته های هر یک از فراگیران در فرایند یادگیری بسیار مؤثرند.

۲- توجه به این که امر یادگیری اصولاً یک فرایند مشکل گشایی است از این رو، هر یک از فراگیران باید به کمک آموزگار و تجربه شیوه های مختلف تمرین و تکرار، ضمن درک مفاهیم، دست کم به حداقل هدف های مشخص مورد نظر نایل گردد (ملکی، ۸۶).
روش تدریس بازی: روش بازی فعالیتی است هدفدار و با تحریک ذهنی و حسی که ممکن است به صورت فردی و گروهی انجام شود و در آن کودک با تمامی وجود خود شرکت کرده و از آن لذت برده و اغنا می شود (کیومرثی، ۷۹). درخصوص این روش ذکر این نکته ضروری است که برخی از آموزگاران بازی را یکی از فعالیت های پیش دبستانی محسوب می نمایند؛ در صورتی که سابقه استفاده از بازی به عنوان روش تدریس در مراکز پیش دبستانی، ماریامونته سوری و فروبل برمی گردد.

اهداف مورد تحقق با روش بازی: ۱- ایجاد و تقویت مهارت های حرکتی ۲- تقویت مهارت های ذهنی ۳- آموزش روابط اجتماعی ۴- پرورش خلاقیت ۵- ارضاء نیازهای روحی و تخلیه انرژی حسی و فکری ۶- پرورش تخیل و ارضاء حس کنجکاوی ۷- ایجاد حس اعتماد به نفس و خودباوری ۸- ایجاد حوصله و دقت ۹- پُر کردن اوقات فراغت ۱۰- ایجاد نشاط و آماده سازی کودک برای سایر فعالیت ها

اُمویک^۲ بازی ها را به دو گروه تقسیم بندی می نماید. بازی های خودانگیخته و بازی برنامه ریزی شده. بازی های خودانگیخته شده بازی هایی می باشند که کودکان در هر کجا باشند می توانند انجام دهند. بازی های برنامه ریزی شده بازی هایی می باشند که منطبق بر نیازهای خردسالان در برنامه آموزشی آنان گنجانده می شود و آموزگار تعیین کننده زمان، مکان و تهیه کننده وسایل بازی و چگونگی استفاده از آنهاست.

روش تدریس گردش علمی و بازدید^۳: بازدید و گردش علمی یک سفر آموزشی است که از پیش به دقت طراحی و برنامه ریزی شده است و طی آن گروهی از نوآموزان به مشاهده مستقیم مکان، شیء، پدیده و یا سیستمی می پردازند و از طریق مشاهده مستقیم اطلاعات دست اول را کسب می کنند (احمدوند و همکاران، ۷۴).

در این روش حس کنجکاوی نوآموزان تحریک و زمینه افزایش دانش و بینش برای آنان فراهم می آید. در گردش علمی خود کودکان فعال می باشند، مشاهده می کنند، پرسش های متعددی را مطرح می سازند، کاوش و نتیجه گیری می کنند.

در این روش کودکان با راهنمایی آموزگار با افراد مسؤول به طور مستقیم اطلاعات لازم را به دست می آورند. بدیهی است که یادگیری در این روش بهتر صورت می پذیرد و پایدارتر است و فراموشی اطلاعات نیز دیرتر صورت می گیرد.

روش قصه گویی: قصه گویی قدیمی ترین روش آموزش تاریخ، سنت ها، ادبیات، مذهب، آداب و رسوم، اخلاقیات و غیره از طرف نسل بزرگتر بر نسل کوچکتر بوده و هنوز به عنوان یک ابزار انتقال پیام به قوت خویش باقی است و با وجود رشد و پیشرفت تکنولوژی و بوجود آمدن ابزارهای متعدد در جامعه از جایگاه و اهمیت آن کاسته نشده و اثربخشی خویش را حفظ نموده است. چون

در این پدیده حالت عاطفی بین گوینده و شنونده حاکم است که در سایر ابزارها وجود ندارد.

قصه‌گویی به نوبه خود محرکی قوی جهت تقویت حس کنجکاوی و مطالعه در کودکان و نوجوانان به حساب می‌آید و موجب می‌شود فاصله‌ی بین قدرت خواندن و درک کردن کودکان پُر گردد و از همه مهم‌تر این که بر اثر قصه‌گویی آموزگاران می‌توانند به طور غیرمستقیم تأثیر عاطفی مؤثری بر مخاطبان خویش داشته باشند. اما از آن جا که قصه‌گویی مهارت خاصی را می‌طلبد ضروری است آموزگاران این مهارت را در خود بوجود آورند. برای این منظور آن‌ها باید شیوه‌های قصه‌گویی را بدانند و در جهت کسب مهارت در اجرای آن تمرین نمایند.

ارزشیابی^۱

ارزشیابی عبارت است از فرایند تفسیر اطلاعات و سوابقی که با کمک آن بتوان تصمیماتی مهم و مؤثر در مورد چگونگی پیشرفت و یادگیری نوآموزان (به صورت فردی یا گروهی) و پیشبرد یک برنامه آموزشی اتخاذ کرد. نوع ارزشیابی اطلاعات گردآوری شده در واقع بستگی به هدف ارزشیابی دارد. ارزشیابی اطلاعاتی همچون رشد تحصیلی نوآموز و چگونگی آن، میزان پیشرفت نوآموز و یا تعیین نقاط ضعف و قوت برنامه‌ها (اعم از اجرا شده یا در دست اجرا) تأمین کننده موفقیت در رسیدن به اهداف ارزشیابی می‌باشند.

آموزگاران دوره‌ی پیش از دبستان براساس ارزشیابی اطلاعات فراهم شده از منابع گوناگون و زمینه‌های شناختی متعدد از نوآموزان (به صورت فردی و گروهی) برنامه‌های آموزشی و تربیتی را ارزشیابی می‌نمایند. آن‌ها با استفاده از ارزشیابی قادرند تصمیمات آگاهانه‌تری بگیرند و به منظور برآورده ساختن نیازهای نوآموزان و یا دستیابی سریع و بهتر به اهداف یک برنامه خاص، نوع فعالیت‌ها را اصلاح یا تغییر دهند.

دسته بندی ارزشیابی‌های پیشرفت تحصیلی با توجه به زمان و هدف استفاده

انواع ارزشیابی

ارزشیابی آغازین یا سنجش آغازین^۲: آن نوع ارزشیابی است که در آغاز درس و پیش از شروع فعالیت‌های آموزشی معلم و کوشش‌های یادگیری نوآموزان اجرا می‌شود. این نوع ارزشیابی به دو منظور و در پاسخ به پرسش‌های زیر مورد استفاده قرار می‌گیرد:

۱- آیا یادگیرندگان بر دانش‌ها و مهارت‌های پیش نیاز درس تازه از قبل تسلط یافته‌اند؟

۲- یادگیرندگان چه تعداد از هدف‌ها و محتوای درس تازه را از قبل یاد گرفته‌اند؟

ارزشیابی تکوینی^۳: ارزشیابی تکوینی عبارت است از یک ارزیابی غیررسمی به منظور تعیین میزان پیشرفت تحصیلی و بررسی نیازهای یادگیری نوآموزان. این نوع ارزشیابی به صورت روزانه و در اوقاتی که آموزگار، رفتار نوآموزان را با دقت مشاهده و بررسی می‌نماید و با آن‌ها تعامل دارد اتفاق می‌افتد. چنین ارزشیابی طرح‌ها و برنامه‌های روزانه را در محیط آموزشی، آگاهانه و هدفمند می‌سازد.

بنابراین، معلم با استفاده از ارزشیابی تکوینی می‌تواند در زمانی که هنوز امکان رفع مشکلات یادگیری نوآموزان و برطرف کردن نواقص روش آموزشی خود او میسر است به انجام دادن چنین کاری اقدام کند. برای بهره‌گیری کامل از نتایج ارزشیابی تکوینی، بیان هدف‌های آموزشی به صورت دقیق ضروری است.

ارزشیابی تراکمی^۴: در ارزشیابی تراکمی که به آن ارزشیابی مجموعی نیز می‌توان گفت تمامی آموخته‌های نوآموزان در طول یک دوره‌ی آموزشی تعیین می‌شوند و هدف آن نمره دادن به نوآموزان و قضاوت درباره اثربخشی کار معلم است.

شیوه‌های ارزشیابی

مشاهده: عمل مشاهده ریشه در مسیر فعالیت‌های آموزشی کودک و حرکت به سمت پیشرفت تحصیلی دارد. زمانی که کودک در پی برآوردن یک نیاز اجتماعی در مسیر رشد خود به آموختن و یادگیری علاقه پیدا می‌کند. می‌توان تلاش و حرکت او را در این مسیر مورد مشاهده قرار داد. مشاهده یک ابزار سیستماتیک و مهم برای جمع‌آوری اطلاعات و سوابق کودکان چه به صورت فردی و چه به صورت گروهی می‌باشد.

مشاهده را از این جهت یک عمل سیستماتیک می‌نامیم که به صورت مداوم و منظم اتفاق می‌افتد و وقوع هر بار مشاهده تحت تأثیر مشاهده دفعه قبل و با لحاظ قرار دادن نتایج آن صورت می‌گیرد. پیش از انجام هر بار مشاهده رعایت این نکته برای آموزگاران پیش‌دبستانی لازم و ضروری است که هدف و منظور خود را از مشاهده مشخص کرده و یک قصد خاص را دنبال و مشاهداتشان را به صورت رسمی و غیررسمی ثبت و بایگانی نمایند.

یادداشت‌های داستانی – یادداشت‌های میدانی: با استفاده از این دو نوع یادداشت که به طرز نسبتاً آسانی هم انجام می‌گیرند و کامل می‌شوند می‌توان رفتار نوآموزان را با در نظر گرفتن هدف خاصی که برای مشاهده در نظر گرفته شده به صورت داستان وار ثبت نمود. این گونه یادداشت‌ها نیازمند قلم و کاغذ هستند و برای ثبت هر نوع اطلاعات مفید می‌باشند. آموزگاران می‌توانند برای مراجعه‌ی آسان به آن‌ها، با در نظر گرفتن ترتیب زمانی آن‌ها را در یک فایل مخصوص ضبط و بایگانی نمایند. آموزگاران می‌توانند زمانی که قصد طراحی فعالیت‌هایی برای نوآموزان بر پایه‌ی توانائی‌ها و قابلیت‌های آن‌ها دارند، این فایل‌ها (پرونده‌ها) را مورد بازبینی و بررسی کامل قرار داده و در نتیجه به طرح و برنامه خود ارزش و اعتبار بیشتری بخشند.

یادداشت‌های داستانی: این گونه یادداشت‌ها نسبتاً کوتاه و مختصر هستند. آموزگاران پیش‌دبستانی بسته به هدف خاصی که در ارزیابی دنبال می‌کنند، بطور خلاصه و داستان گونه آنچه مشاهده نموده‌اند را ثبت می‌کنند. لازم است در اینجا تأکید کنیم که این گونه یادداشت‌ها همواره باید با ثبت تاریخ همراه باشند تا پیشرفت در طی زمان به صورت منظم ثبت گردند.

یادداشت‌های میدانی: یادداشت‌های میدانی هم شکلی داستان گونه دارند، اما تا حدودی مفصل‌تر از یادداشت‌های داستانی هستند و برای نوشتن یادداشت‌های میدانی می‌توان یک صفحه کاغذ را با رسم یک خط عمودی به دو قسمت تقسیم نمود. به طوری که یک طرف خط دو سوم عرض کاغذ و طرف دیگر یک سوم بقیه را تشکیل دهد. در ستون پهن‌تر آموزگاران هدف از پیش تعیین شده را مشاهده و ثبت می‌نمایند و البته دقت می‌کنند در ثبت مشاهداتشان از توضیحات ذهنی در این ستون استفاده نکنند؛ زیرا این روش یک ثبت عینی و واقعی از آنچه اتفاق می‌افتد، می‌باشد. ستون باریک‌تر برای ثبت تفکرات ذهنی معلم در مورد مشاهدات است که متعاقباً از مشاهدات انجام گرفته استنباط می‌شود. در این روش معلمین اغلب از مهارت‌های تندنویسی استفاده می‌کنند تا بتوانند مشاهداتشان را به صورت سریع‌تری ثبت نمایند و چیزی را از قلم نیندازند.

نمودار زمانی: نمودار زمانی ابزار مفید دیگری است که می‌توان از آن در ثبت مشاهده استفاده کرد. نمودارهای زمانی می‌توانند به منظور تعیین این که آیا یک رفتار خاص در نوآموز مشاهده می‌شود یا نه؟ و این که آیا این رفتار در دوره زمانی خاص تداوم و تفاوت دارد یا نه؛ مورد استفاده قرار گیرند.

نمودارهای اتفاقی: این گونه نمودارها به دنبال مشاهده‌ی اتفاقات و رویدادها و تعیین سطح آن‌ها در زمان وقوع مورد استفاده قرار می‌گیرند (پاکت و بلاک، ۱۹۹۴). از این نمودار می‌توان در ثبت فعالیت‌هایی در رابطه با خواندن و نوشتن، میزان علاقه‌مندی به کتاب‌خوانی و... استفاده نمود.

ثبت تصویری (سمعی - بصری): استفاده از این گونه ثبت‌ها و به کارگیری ابزارهایی مانند ویدئو، ضبط صوت و عکس‌ها و تصاویر دقیق‌ترین راه برای بایگانی و نگهداری نمونه‌های رفتاری نوآموزان است. وسایل صوتی و تصویری و تصاویر عکاسی اطلاعات مفیدی از روند رشد اجتماعی، زبانی و عقلانی نوآموزان در اختیار ما می‌گذارند که با استفاده از آن‌ها می‌توان برجسته‌های مختلف رشد نوآموز در کنار مهارت‌های فکری او احاطه پیدا کرد.

گزیده (چکیده) مفیدی از این ثبت‌ها را می‌توان روی یک CD-Rom جمع‌آوری کرد و به این وسیله پیشرفت‌ها و موفقیت‌های

کسب شده‌ی نوآموزان را در زمان‌های مختلف یک سال تحصیلی بایگانی نمود.

ثبت‌های صوتی: رشد زبان نوآموزان، توانایی داستان‌گویی، رفتارها و مهارت‌های خواندن را می‌توان به صورت صوتی ثبت و ضبط نمود تا به این وسیله بتوان میزان پیشرفت آن‌ها را با گذشت زمان ارزشیابی نمود.

ثبت‌های ویدئویی: ثبت ویدئویی راهی است برای دستیابی دقیق و صحیح برآن‌چه نوآموزان می‌گویند و انجام می‌دهند. تحلیل‌هایی که بر روی بخش‌های ثبت شده ویدئویی انجام می‌گیرد به معلمین اجازه می‌دهد که رشد اجتماعی، زبانی و عقلانی نوآموزان را در زمانی که آن‌ها در بازی‌های نمایشی ایفای نقش می‌کنند یا در طرح‌های پژوهش گروهی فعالیت دارند و یا در مراکز آموزشی مشغول یادگیری هستند، توجه و دقت داشته باشند.

تصاویر: اگر چه عکس‌ها و تصاویر ثبت سریع لحظاتی از زمان‌های در حال گذر هستند، در عین حال آن‌ها برای احاطه بر نتیجه فعالیت‌ها مفید می‌باشند. ساختمان سازی نوآموزان از قبیل خانه‌سازی‌ها و گل بازی‌ها می‌تواند به تصویر کشیده شود و با مرور زمان تصاویر مختلف این فعالیت‌ها با هم مقایسه شوند و از طریق این مقایسه می‌توان میزان رشد تفکر خلاق نوآموزان، همکاری‌های دو جانبه و چندجانبه آن‌ها و یا سایر مهارت‌های در حال رشد آن‌ها را مورد توجه و بررسی قرار داد. تصاویر هم‌چنین راهی برای ثبت و ضبط چنین ساخت‌هایی را حتی پس از گذشت یک مدت طولانی که وقوع آن‌ها می‌گذرد، فراهم می‌نماید.

چک لیست‌ها: چک لیست‌ها ابزار مناسبی برای ثبت و نگهداری مهارت‌های نوآموزان فراهم می‌آورند آن‌ها می‌توانند در ثبت اطلاعات مربوط به رشد جسمانی، زبانی، عقلانی، عاطفی یا اجتماعی مورد استفاده قرار گیرند. چک لیست‌ها با یک نگاه کلی اطلاعاتی را در اختیار ما می‌گذارند و این طور نیست که جنبه اطلاع‌رسانی آن‌ها صرفاً به کار معلمین بیاید. در واقع آن‌ها این قابلیت را دارا هستند که اطلاعات جامع و لازم را در مواردی که ذکر شده علاوه بر معلمین به آسانی در اختیار والدین نیز قرار دهند.

کار پوشه: یک کار پوشه بایگانی اطلاعات، مجموعه‌ای گردآوری شده توسط افراد دخیل در امر آموزش است. آن‌چه نوآموزان می‌توانند انجام دهند و آن‌چه آن‌ها را علاقه‌مند و با انگیزه می‌سازد را ثبت می‌نماید. این مجموعه‌ها باید انعکاس دهنده‌ی اهداف یادگیری باشند که مخصوص نوآموزان طراحی و پایه‌گذاری شده‌اند. این مجموعه می‌تواند شامل طراحی‌ها، نقاشی‌ها، قطعه‌های نوشته شده، عکس و تصاویر نوآموزان و نوارهای کاست ضبط شده از آن‌ها در حال گفتن یا خواندن یک داستان باشند.